

Έκθεση
για την Οικονομία
και την Απασχόληση
2021

ΤΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

- ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΝΕΑ ΥΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ;

Η έξοδος από την μεγάλη ύφεση του 2020, πραγματοποιείται, τουλάχιστον μέχρι στιγμής με υποτίμηση της εργασίας, η οποία προστίθεται στην υποτίμηση της εργασίας των ετών 2013-2015. Η υποτίμηση αυτή εμφανίζεται και στο επίπεδο των κερδών και στην διανομή του προϊόντος.

Πιο συγκεκριμένα, έχει διαμορφωθεί πτωτική τάση της αγοραστικής δύναμης του μέσου μισθού, η οποία εάν παγιωθεί κατά τα επόμενα τρίμηνα, θα μπορούσε να οδηγήσει σε μια νέα υποτίμηση της εργασίας που θα προστεθεί στην υποτίμησή που προκάλεσε η εφαρμογή του μνημονίου.

Βεβαίως, η διαδικασία προσαρμογής μετά την κρίση του 2020 δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί και η ολική επαναφορά των μισθών στο προηγούμενο επίπεδό τους και ίσως σε υψηλότερο παραμένει διαδικασία ανοιχτή στις διεκδικήσεις του κόσμου της εργασίας και στον ταξικό συσχετισμό δυνάμεων.

- Η ΑΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΚΕΡΔΟΦΟΡΙΑΣ

Κάνοντας χρήση τριών δεικτών που περιγράφουν τις μεταβολές της κερδοφορίας, η έκθεση καταδεικνύει με αδιαμφισβήτητο τρόπο ότι (α) υπήρξε μεγάλη άνοδος της κερδοφορίας στην Κύπρο με εργαλείο τις διαρθρωτικές αλλαγές των ετών 2013-2015,

(β) οι “κατακτήσεις” του κεφαλαίου των ετών 2013-2015 δεν απειλήθηκαν εξαιτίας της υγειονομικής κρίσης, και

(γ) έχει συντελεστεί η επαναφορά της κερδοφορίας στα ιστορικά υψηλά επίπεδα που είχαν προκύψει από την εφαρμογή του μνημονιακού προγράμματος, αλλά και κατά τι υψηλότερα.

Τα μεν εισοδήματα του κεφαλαίου (κέρδη, τόκοι, πρόσοδοι) αυξήθηκαν κατά 41% μεταξύ 2011 και 2021:3, χωρίς η άνοδός τους να ανακοπεί τελικά από την κρίση του 2020, ενώ αντίθετως, τα εισοδήματα της εργασίας κατά την ίδια περίοδο (2011-2021:3) αυξήθηκαν μόνο κατά 6%.

Ωστόσο, η επαναφορά της κερδοφορίας στα προηγούμενα υψηλά επίπεδα, επιτρέπει μεν την πραγματοποίηση υψηλών κερδών εφεξής, αλλά δεν επιτρέπει την ανάκτηση των ζημιών που υπέστησαν οι επιχειρήσεις κατά το 2020. Το γεγονός ότι για τους μισθωτούς δεν υπάρχει, τουλάχιστον προς το παρόν, επαναφορά του μέσου πραγματικού μισθού στο ύψος που είχε πριν την κρίση του 2020, αποτελεί ένδειξη ότι οι επιχειρήσεις τείνουν τώρα να μετατρέψουν την διανομή του προϊόντος προς όφελός τους με μειώσεις των αμοιβών εργασίας ώστε να μεταφέρουν στον κόσμο της εργασίας τις ζημιές που κατέγραψαν κατά το 2020.

- Η ΣΤΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑΣ

Η συνολική αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας για τα έντεκα έτη 2008-2019 ανήλθε αθροιστικά σε περίπου 5% (ή 0,4% ετησίως).

Είναι αμφίβολο εάν στο άμεσο μέλλον ή στην μεσοπρόθεσμη διάρκεια θα υπάρξει επιτάχυνση της παραγωγικότητας της εργασίας διότι οι ίδιοι δυσμενείς περιοριστικοί παράγοντες (επιβράδυνση της σύγκλισης με τις πιο αναπτυγμένες χώρες της ΕΕ, χαμηλοί ρυθμοί συσσώρευσης παγίου κεφαλαίου, μεγάλη συμμετοχή των κατοικιών και των μεταφορικών μέσων στις επενδύσεις παγίου κεφαλαίου) που υπήρχαν πριν την υγειονομική κρίση εξακολουθούν να υπάρχουν.

Η στασιμότητα της παραγωγικότητας της εργασίας έχει κεντρική σημασία για την εξέλιξη της σχέσης της μισθωτής εργασίας με το κεφάλαιο, διότι οι αυξήσεις της παραγωγικότητας παραδοσιακά επιτρέπουν, εφόσον υπάρχει πρόσφορος ταξικός συσχετισμός δυνάμεων, την παράλληλη αύξηση της κερδοφορίας και της αγοραστικής δύναμης των μισθών (πρόκειται για την διαδικασία παραγωγής σχετικής υπεραξίας). Γνωρίζουμε τώρα, από την διεθνή εμπειρία, ότι μετά από ήδη αρκετά χρόνια στασιμότητας ή βραδείας αύξησης της παραγωγικότητας

της εργασίας, οι επιχειρήσεις στρέφονται σε συγκρουσιακές μεθόδους προκειμένου να αυξήσουν την κερδοφορία τους με μειώσεις του μεριδίου της εργασίας στο προϊόν ή ακόμη και με μειώσεις των πραγματικών μισθών.

- Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Από το 2020:2 μέχρι το 2021:2, το ποσοστό ανεργίας αυξήθηκε και υπερέβη το επίπεδο της ανεργίας ισορροπίας, που σημαίνει ότι οι πιέσεις στην αγορά εργασίας για αυξήσεις των μισθών εκτονώθηκαν σε σημαντικό βαθμό με αποτέλεσμα την μείωση του μέσου πραγματικού μισθού και του μεριδίου της εργασίας στο προϊόν. Έχει επομένως μεγάλη σημασία για την εξέλιξη των αμοιβών εργασίας, το ποσοστό ανεργίας να μειωθεί πάλι στα προ της πανδημίας χαμηλά επίπεδα.

Κατά το 2021:3, το ποσοστό ανεργίας παρουσίασε μείωση και επανήλθε στο επίπεδο του δευτέρου εξαμήνου του 2019, πλην όμως αυτό μετατράπηκε σε σχετικά μικρή μόνο αύξηση των μισθών. Αποτελεί επομένως ερώτημα που θα απαντηθεί κατά τα επόμενα τρίμηνα εάν οι μισθοί θα ανακάμψουν και θα υπερβούν το επίπεδο του 2019 (υπό την προϋπόθεση ότι δεν θα έχουμε νέα αύξηση της ανεργίας).

Παρά το χαμηλό ποσοστό ανεργίας, που έχει σημασία για την διαμόρφωση των μισθών, παρατηρείται επιδείνωση άλλων δεικτών, που έχουν σημασία για τις συνθήκες ζωής των εργαζόμενων τάξεων. Είναι αξιοσημείωτο ότι το ποσοστό ανεργίας επαυξημένο με την επίπτωση της αποθάρρυνσης και της υποαπασχόλησης, το οποίο ενδιαφέρει τους εργαζόμενους από την άποψη της οικονομικής δυσπραγίας και των κοινωνικών προβλημάτων που υφίστανται λόγω της κρίσης, ήταν κατά το 2021 σχεδόν διπλάσιο από το ποσοστό ανεργίας. Επομένως, σε κάθε άνεργο αντιστοιχεί ένας αποθαρρημένος ή ένας υποαπασχολούμενος. Η

αναλογία των αποθαρρημένων και των υποαπασχολούμενων προς τους άνεργους αυξήθηκε από την έναρξη της οικονομικής ανάκαμψης, κατά το 2015:1 και μετά, και χρειάστηκε να φτάσουμε στο 2018 για να παρατηρηθεί μείωση της αποθάρρυνσης. Στην διάρκεια όμως της υγειονομικής κρίσης, η αποθάρρυνση και η υποαπασχόληση αυξήθηκαν και πάλι. Η υποαπασχόληση βρίσκεται σε ανοδική πορεία μετά το 2020:2 και αυτό αποτελεί ένδειξη ότι η υποαπασχόληση έχει παγιωθεί και επεκτείνεται σύροντας έναν αυξανόμενο αριθμό μισθωτών σε συνθήκες μερικής απασχόλησης ανεπιθύμητης από τους ίδιους τους εργαζόμενους αλλά επιθυμητής από πολλούς εργοδότες.

Εκτός από την υποαπασχόληση (δηλαδή την ακούσια, μη επιθυμητή, μερική απασχόληση), έχει αποκτήσει διαρθρωτικό χαρακτήρα και η μακροχρόνια ανεργία, η οποία μετά τη ραγδαία άνοδό της, που άρχισε το 2011, και την σταθεροποίησή της από το καλοκαίρι του 2014 στο 45% περίπου της συνολικής ανεργίας, παρουσίασε μεν υποχώρηση, χωρίς όμως να επανέλθει στο χαμηλό επίπεδο των ετών 2008-2010, και αυτό μάλιστα συνέβη παρά το γεγονός ότι η ανάκαμψη της οικονομίας ήταν μακρά (διήρκεσε πέντε ολόκληρα έτη, 2015-2019). Έτσι, το 2021, ένας στους τρεις άνεργους παρέμενε μακροχρονίως άνεργος. Ακόμη και κατά το 2019, όταν η οικονομία είχε φτάσει στο υψηλότερο σημείο της, το ποσοστό των μακροχρονίως άνεργων παρέμενε περίπου τριπλάσιο από τον αντίστοιχο ποσοστό του 2010. Αυτό το συμπέρασμα έρχεται τώρα να ενισχύσει το γεγονός ότι από την έναρξη της υγειονομικής κρίσης, το 2020:2, στην διάρκεια του πρώτου κύματος της επιδημίας, μέχρι σήμερα, η μακροχρόνια ανεργία αυξήθηκε από το 29% της συνολικής ανεργίας στο 35%. Η προσωρινή απασχόληση και η αποθάρρυνση των άνεργων, αντιθέτως, φαίνεται ότι διατηρούν τα χαρακτηριστικά και την ένταση που είχαν πριν από την επιδημία.

- ΦΤΩΧΕΙΑ ΚΑΙ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ

Φτώχεια. Ο δείκτης φτώχειας στην Κύπρο, διορθωμένος ώστε η σύγκριση να γίνεται με το όριο φτώχειας του έτους 2008, παρέμενε το 2020 σε επίπεδο το οποίο ήταν κατά 4% του πληθυσμού υψηλότερο έναντι του 2008-2012 παρά την υποχώρησή του κατά την πενταετία 2016-2020. Κατά το 2020 περίπου ένας στους πέντε κατοίκους της Κύπρου παρέμενε σε κίνδυνο φτώχειας έναντι ενός στους έξι κατά το 2008-2012. Πρόκειται για μετατόπιση που έχει διαρθρωτικό χαρακτήρα, διότι παραμένει ακόμη και μετά το τέλος της περιόδου οικονομικής μεγέθυνσης 2015-2019.

Περίπου ένας στους δέκα μισθωτούς επαπειλείται από την φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Αυτό αποτελεί ισχυρή ένδειξη ότι στην Κύπρο, όπως και στις άλλες χώρες του αναπτυσσόμενου καπιταλισμού, υπάρχει εκτεταμένη ιδιαίτερη κατηγορία μισθωτών, οι εργαζόμενοι φτωχοί, οι οποίοι, παρά το γεγονός ότι έχουν εισόδημα ως εργαζόμενοι, βρίσκονται σε κατάσταση σχετικής φτώχειας και κινδυνεύουν με κοινωνικό αποκλεισμό επειδή οι μισθοί τους είναι χαμηλοί ή επειδή η απασχόλησή τους είναι πρόσκαιρη ή περιορισμένου ωραρίου. Προκύπτει από τις αναλύσεις μας ότι μόνο οι μισθωτοί με πλήρες ωράριο και συμβάσεις αορίστου χρόνου είναι στην πλειονότητά τους προστατευμένοι από τον κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού.

Ανισότητες. Το 1/10 των κατοίκων στην Κύπρο ιδιοποιείται το 1/4 περίπου του εισοδήματος της χώρας. Η εισοδηματική κατανομή υπέρ των πλουσιότερων είναι αυξημένη έναντι του αντίστοιχου μεγέθους κατά το 2005. Αυτή η μεταβολή πιθανότατα υποδηλώνει μια διπλή μετατόπιση: αφενός μεν την σχετική εισοδηματική επιδείνωση των μικροαστικών στρωμάτων με μετατόπιση μερίδας τους προς κατώτερα εισοδήματα, αφετέρου δε την μετατόπιση μιας μερίδας κατόχων κεφαλαίου προς τα πολύ υψηλά εισοδή-

ματα του 1/10 των πιο πλουσίων. Το εισόδημα των 10% πιο εύπορων κατοίκων έχει μέγεθος ίσο με το 42% περίπου των λιγότερο εύπορων κατοίκων. Επίσης, το εισόδημα των 20% πλουσιότερων κατοίκων, έχει μέγεθος (38,4%) που είναι περίπου ίσο με το εισόδημα του 60% των λιγότερο εύπορων κατοίκων.

Είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι ο ίδιος βαθμός ανισότητας με το 2012-2014 επιτυγχάνεται σήμερα με 7% περισσότερη εργασία και αντίστοιχα χαμηλότερους μισθούς, ενώ πριν το μνημονιακό πρόγραμμα επιτυγχανόταν με λιγότερη εργασία και υψηλότερους μισθούς: ο ίδιος βαθμός εισοδηματικής ανισότητας υποκρύπτει επομένως την αύξηση του βαθμού εκμετάλλευσης της εργασίας που επήλθε κατά την τελευταία δεκαετία.

- ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΑΝΙΣΟΡΡΟΠΙΕΣ

Η εξάντληση του παραγωγικού δυναμικού.

Η ανάκαμψη της οικονομίας μετά την υγειονομική κρίση έχει κληρονομήσει τις αδυναμίες της ταχύρρυθμης οικονομικής μεγέθυνσης της κυπριακής οικονομίας κατά τα έτη 2015-2019. Μία από αυτές είναι η πολύ γρήγορη εξάντληση του παραγωγικού δυναμικού. Ήδη προβλέπεται ότι από το 2022 η τρέχουσα παραγωγή θα έχει υπερβεί το δυνητικό προϊόν, δηλαδή εκείνο το ύψος παραγωγής πέραν του οποίου αναπτύσσονται πληθωριστικές τάσεις και διευρύνεται το έλλειμμα στο εξωτερικό ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, το οποίο είναι το υψηλότερο μεταξύ των 27 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης με πολύ μεγάλη διαφορά από τις άλλες χώρες που παρουσιάζουν ελλείμματα. Η επιπλέον αναμενόμενη αύξηση της παραγωγής κατά το 2022 (+3,0%, πρόβλεψη ΕΕ), θα οδηγήσει αμέσως σε υπέρβαση του δυνητικού ΑΕΠ κατά 0,3% καθιστώντας την οικονομία περισσότερο ευάλωτη στις ανοδικές πληθωριστικές πιέσεις αλλά και στην

διεύρυνση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Αυτό θα έχει συμβεί σε πλήρη αναντιστοιχία με 24 από τις υπόλοιπες 26 χώρες της ΕΕ-27, οι οποίες ακόμα διαθέτουν αρκετά μεγάλο αχρησιμοποίητο παραγωγικό δυναμικό. Η εξάντληση του παραγωγικού δυναμικού στην Κύπρο σχετίζεται ευθέως με την βραδεία συσσώρευση παραγωγικού κεφαλαίου: οι καθαρές επενδύσεις το 2021:3 υπολείπονταν κατά 38% των αντίστοιχων επενδύσεων της περιόδου 2006-2010.

Το υπέρογκο έλλειμμα στις εξωτερικές ανταλλαγές. Η ύπαρξη ενός τόσο μεγάλου ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών στην Κύπρο αποτελεί εμπόδιο στην μεγέθυνση της οικονομίας και θα έπρεπε η αντιμετώπιση του να αποτελεί αντικείμενο ανησυχίας και μελέτης. Λύση του προβλήματος αυτού θα μπορούσε να υπάρξει μόνον εάν υπήρχε πολύ έντονη αναζωπύρωση του τουριστικού ενδιαφέροντος για την Κύπρο. Εάν αυτό δεν συμβεί, οι εξαγωγές δεν θα μπορέσουν να αποτελέσουν την ατμομηχανή της οικονομίας και το πρόβλημα του εξωτερικού ελλείμματος θα καταστεί απειλητικό όταν οι έκτακτες νομισματικές συνθήκες που επικράτησαν στην διάρκεια της κρίσης θα πάψουν να ισχύουν.

Στη διαμόρφωση του υπέρογκου ελλείμματος στις εξωτερικές ανταλλαγές της χώρας συμβάλλουν και οι εισαγωγές, η μείωση των οποίων θα έπρεπε να είναι επιθυμητή, διότι βρίσκεται σε στενή σχέση με την εσωτερική ζήτηση, με την έννοια ότι η αύξηση της ζήτησης οδηγεί και σε αύξηση των εισαγωγών. Αυτή δε η αύξηση είναι τόσο μεγαλύτερη όσο πιο άνιση είναι η διανομή του εισοδήματος διότι τα υψηλότερα εισοδήματα είναι αυτά που χαρακτηρίζονται από μεγαλύτερη ροπή προς κατανάλωση εισαγομένων προϊόντων. Σε αντίθεση με αυτό που συμβαίνει κατά την τελευταία δεκαετία, για να συγκρατηθούν οι εισαγωγές, θα έπρεπε να υπάρχει η αντίστροφη διανομή, από τα υψηλότερα εισοδήματα προς τα χαμηλότερα (και ο πιο πρόσφο-

ρος τρόπος για να συμβεί αυτό είναι η αύξηση των μισθών).

- ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Τα δημόσια οικονομικά θα αποτελέσουν ένα πρόσθετο βάρος για την οικονομία κατά τα επόμενα έτη επειδή το παγκόσμιο δημόσιο χρέος έχει φθάσει σε ιστορικά υψηλά επίπεδα εξαιτίας της διαχείρισης της επιδημίας. Τα επιτόκια είναι πολύ πιθανό να αυξηθούν εξαιτίας της νομισματικής πολιτικής και της επιδίωξης των νομισματικών αρχών και των κυβερνήσεων να μειωθούν οι απώλειες των κατόχων χρηματικού κεφαλαίου (που υφίστανται ζημίες εξαιτίας του συνδυασμού χαμηλών επιτοκίων και πληθωρισμού). Τα υψηλότερα επιτόκια, εάν τελικά επικρατήσουν, θα καταστήσουν ακριβότερο τον δανεισμό με αποτέλεσμα, τα δημοσιονομικά ελλείμματα να πρέπει να συρρικνωθούν κατά τα επόμενα χρόνια. Εάν αυτό συμβεί, θα έχει υφεσιακά αποτελέσματα και επομένως θα επιβραδύνει τον ρυθμό μεγέθυνσης του ΑΕΠ.

Αυτές οι παρατηρήσεις σχετικά με τα δημόσια οικονομικά αφορούν ιδιαίτερα την Κυπριακή οικονομία επειδή έχει πολύ υψηλό δημόσιο χρέος και πολύ μεγάλες ανάγκες δανεισμού που προκύπτουν από το υπέρογκο έλλειμμα που παρουσιάζει. Εάν αυξηθούν τα επιτόκια, το δημόσιο χρέος θα αποκτήσει μεγαλύτερη εσωτερική δυναμική (snow ball effect), και για την διατήρησή του, πολύ περισσότερο για την μείωσή του, θα απαιτούνται υψηλότερα πρωτογενή πλεονάσματα (δηλαδή μεγαλύτερη διαφορά μεταξύ δημοσίων εσόδων και δημοσίων εξόδων μη συμπεριλαμβανομένων των τόκων που καταβάλλονται από το κυπριακό δημόσιο στους δανειστές). Επίσης, τα υψηλότερα επιτόκια θα οδηγούσαν σε επιβάρυνση του εξωτερικού δανεισμού ο οποίος είναι υψηλός καθώς το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της Κύπρου είναι εξαιρετικά επιβαρυνόμενο. Ως "λύση" στο πρόβλημα αυτό, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι αυθορμητως θα τείνει να προκριθεί από την κυ-

βέρνηση και τους διεθνείς οργανισμούς, η δημοσιονομική λιτότητα, η οποία θα επιτύγχανε μείωση του δημοσίου χρέους αυξάνοντας τα πρωτογενή πλεονάσματα δια της φορολογίας (και επομένως τα κρατικά έσοδα) και μειώνοντας τις δημόσιες δαπάνες. Μια τέτοια αύξηση της δημοσιονομικής προσπάθειας θα οδηγούσε το ΑΕΠ σε χαμηλότερα επίπεδα και σε μείωση των εισαγωγών, επομένως και σε βελτίωση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Ωστόσο, μια τέτοια υφεσιακή πολιτική, δημοφιλής στους κύκλους των διεθνών οργανισμών, θα είχε ως αποτέλεσμα την άνοδο της ανεργίας και την συγκράτηση των μισθών στα χαμηλά επίπεδα στα οποία ούτως ή άλλως σήμερα βρίσκονται ή ακόμα και την μείωσή τους.

Η ετερόδοξη πρόταση. Μια ετερόδοξη πρόταση σε αυτήν την πολιτική λιτότητας είναι η αναδιανομή του εισοδήματος σε όφελος της εργασίας και σε βάρος του κεφαλαίου, διότι η ροπή προς κατανάλωση εισαγομένων προϊόντων των υψηλών εισοδημάτων είναι κατά πολύ μεγαλύτερη από την αντίστοιχη κατανάλωση των χαμηλών εισοδημάτων. Μια τέτοια πολιτική θα αύξανε την ζήτηση για εγχώρια προϊόντα και θα ενίσχυε έτσι την αύξηση του ΑΕΠ.

Επίσης, μια πιθανή άνοδος των επιτοκίων θα είχε δυσμενή επίπτωση στις ιδιωτικές επενδύσεις, οπότε είναι εύλογο να υποθέσουμε ότι μια πρόσφορη λύση στο πρόβλημα θα ήταν να υπάρξει αύξηση των δημοσίων επενδυτικών δαπανών (που θα μπορούσαν να έχουν μικρή ροπή προς εισαγωγές) κάνοντας χρήση ευρωπαϊκών πόρων.

Οι ανωτέρω παρατηρήσεις συνδυάζονται με την πρόταση πολιτικής που εκθέσαμε αναλυτικά στην περυσινή έκθεση του ΙΝΕΚ για την οικονομία και την απασχόληση

Επιγραμματικά επαναλαμβάνουμε εδώ τα κυριότερα χαρακτηριστικά της πρότασης:

Ο ενάρτετος κύκλος οικονομικής μεγέθυνσης ωθούμενης από τις αυξήσεις των

μισθών, συντίθεται από τις εξής διαπιστωμένες σχέσεις: Οι μεταβολές της ιδιωτικής κατανάλωσης εξαρτώνται έντονα από τις μεταβολές του συνόλου των πραγματικών μισθών. Ο ρυθμός αύξησης του όγκου του ΑΕΠ εμφανίζει ισχυρή στατιστική συσχέτιση με τις μεταβολές του όγκου της ιδιωτικής κατανάλωσης (άρα και των μισθών). Η παραγωγικότητα της εργασίας παρουσιάζει ισχυρή στατιστική συσχέτιση με δύο μεταβλητές: (α) με τον ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ και (β) με την διαφορά του μισθού από τον “δίκαιο μισθό” (fair wages), δηλαδή από εκείνο το επίπεδο μισθού που αντιστοιχεί στο επίπεδο ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων της χώρας και το οποίο οι μισθωτοί θεωρούν ότι είναι δίκαιο να απολαμβάνουν.

Επομένως, όταν αυξάνεται το ΑΕΠ γενικά αυξάνεται και η παραγωγικότητα της εργασίας, την οποία με την σειρά τους τείνουν να ακολουθήσουν οι πραγματικοί μισθοί (θεωρώντας τους άλλους παράγοντες σταθερούς). Ο μέσος πραγματικός μισθός εξαρτάται από το ποσοστό ανεργίας και την παραγωγικότητα της εργασίας. Θεωρώντας όλους τους άλλους παράγοντες ως αμετάβλητους (φορολογική πολιτική, ροπή των μισθωτών προς κατανάλωση, διαρθρωτικές αλλαγές κλπ), οι ανωτέρω συσχετίσεις θεωρούμενες ταυτοχρόνως συγκροτούν έναν ενάρετο κύκλο οικονομικής μεγέθυνσης ωθούμενης από τους μισθούς (για την αναλυτική παρουσίαση της πρότασης βλ. στην περυσινή έκθεση).